

Sygn. akt I UK 524/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania A. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]
o prawo do renty socjalnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 stycznia 2018 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 28 lipca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 28 lipca 2016 r. oddalono
apelację A. K. od wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 23 kwietnia 2015 r., mocą
którego oddalono odwołanie ubezpieczonej od decyzji Zakładu Ubezpieczeń

Społecznych Oddziału w [...] z dnia 13 stycznia 2015 r. w przedmiocie odmowy przyznania prawa do renty socjalnej.

Sąd Okręgowy ustalił, że decyzją z dnia 4 stycznia 2012 r. pozwany przyznał odwołującej prawo do renty socjalnej od dnia 1 listopada 2011 r. do dnia 31 grudnia 2014 r. Ubezpieczona w listopadzie 2014 r. wystąpiła o przedłużenie prawa do świadczenia. Orzeczeniem z dnia 8 grudnia 2014 r. lekarz orzecznik ZUS rozpoznał u wnioskodawczynie: artrozę biodra prawego, skrócenie pozapalne uda prawego - stan po wielokrotnych wydłużeniach, skoliozę piersiowo - lędźwiową kręgosłupa i zespół bólowy kręgosłupa, uznając, że zmiany powodują nadal całkowitą niezdolność do pracy do dnia 31 grudnia 2017 r. Na skutek zgłoszenia zarzutu wadliwości orzeczenia komisja lekarska ZUS orzeczeniem z dnia 29 grudnia 2014 r. stwierdziła, że istniejące kalectwo bezspornie upośledza sprawność narządu ruchu badanej, ale nie powoduje niezdolności do jakiegokolwiek pracy.

Sąd Okręgowy dopuścił dowód z opinii biegłego ortopedy, który nie stwierdził w opinii całkowitej niezdolności do pracy. Przedmiotowa opinia jest, w ocenie Sądu pierwszej instancji, prawidłowa, co obliguje w myśl art. 4 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 982, dalej ustawa o rencie socjalnej) do oddalenia odwołania.

W toku rozpoznawania apelacji, Sąd Apelacyjny w [...], dopuścił dowód z opinii ortopedy. Z opinii biegłego z dnia 1 kwietnia 2016 r. wynika, że w okresie od 31 maja do 27 lipca 2000 r. ubezpieczona przebywała w Szpitalu z powodu zapalenia szyjki kości udowej prawej i prawego stawu biodrowego - krwiopochodnego, przy wykluczeniu choroby nowotworowej. Dalsze leczenie miało miejsce w Klinice Ortopedycznej w [...], gdzie rozpoznano zwichnięcie stawu biodrowego prawego, stan po zapaleniu prawego biodra. Założono aparat Wagnera na miednicę i kość udową. W dniu 8 czerwca 2001 r. ubezpieczona z powodu skrócenia kończyny dolnej prawej o 3,5 cm została skierowana do zabiegu, który przyniósł wydłużenie uda. Ubezpieczona jeszcze kilkakrotnie do 2008 r. przebywała w Klinice Ortopedycznej w [...], gdzie dokonywano różnych zabiegów z powodu powikłań pooperacyjnych. W 2013 r. u pacjentki był planowany zabieg całkowitej endoprotezy stawu biodrowego. Odstąpiono od zabiegu z powodu ustąpienia dolegliwości bólowych oraz konieczności wykonania specjalnej protezy.

W toku badania, biegły stwierdził nieznacznie utykający chód na kończynę dolną prawą i poruszanie się ubezpieczonej bez pomocy sprzętu ortopedycznego. Kręgosłup bez dużego napięcia mięśni przykręgosłupowych i patologii korzeniowych. W zakresie kończyn górnych bez odchyłań od normy. Zdolność chwytowa obu dłoni zachowana. W zakresie kończyn dolnych zaniki mięśni uda prawego na porównywalnych wysokościach z udem lewym o 6 - 8 cm, podudzie lewe o porównywalnych parametrach. W zakresie uda prawego zgięcie około 95 stopni, przy normie 130 stopni, kończynę wyprostowuje do pełnego wyprost. Biegły dostrzegł wyraźną bolesność przy ruchach skrajnych, natomiast ruchy rotacyjne, odwodzenia i przywodzenia ograniczone około 15 stopni w porównaniu z biodrem lewym. Bolesność przy ruchach skrajnych. Staw kolanowy i skokowy kończyny dolnej prawej posiada ruchomość w granicach normy.

W ocenie biegłego ubezpieczona może wykonywać pracę w warunkach pracy chronionej, bez dźwigania ciężarów i w pozycji wymuszonej, a tym samym nie jest całkowicie niezdolna do pracy z powodu naruszenia organizmu. Biegły podzielił także wnioski opinii poprzedniego biegłego.

Przystępując do oceny prawnej, Sąd Apelacyjny stwierdził, że brak stanowiska biegłego w odniesieniu do poprzedniego stanu zdrowia ubezpieczonej pozostaje bez znaczenia dla rozstrzygnięcia, bowiem w sprawie chodzi o ustalenie niezdolności do pracy, a dane pojęcie ma charakter obiektywny i dotyczy określonego stanu faktycznego, jak i ewentualnych kwalifikacji zawodowych i ogólnej sytuacji na rynku pracy, czy nawet stopnia przyzwyczajenia się osoby dotkniętej dysfunkcją do codziennego funkcjonowania.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny uznał opinię biegłego za trafną i na tej podstawie oddalił apelację ubezpieczonej z mocy art. 385 k.p.c.

Skargę kasacyjną w imieniu wnioskodawczynie złożył jej pełnomocnik, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w [...] w całości. W skardze kasacyjnej wskazano na naruszenie prawa:

- materialnego, to jest art. 4 ust. 2 pkt 1 i art. 15 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej w związku z art. 12 ust. 1 i 2, art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887, dalej ustawa emerytalna), przez ich błędną

wykładnię, a w konsekwencji pominięcie, że przy ocenie pojęcia niezdolności do pracy należy brać pod uwagę zarówno kryteria biologiczne, jak i ekonomiczne, a nadto przez uznanie, że porównanie stanu zdrowia odwołującej do poprzedniego (na podstawie którego przyznano jej rentę) jest zbędne i niepotrzebne, stanu faktycznego, co jest sprzeczne z logiką;

- procesowego, a mianowicie:

- art. 278 § 1 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że Sąd jest związany opinią biegłego w sytuacji, gdy opinia biegłego ma na celu ułatwienie Sądowi należytej oceny zebranego materiału dowodowego, wtedy, gdy potrzebne są do tego wiadomości specjalne, zaś niezdolność do pracy jest kategorią prawną zatem kwalifikacja danego stanu faktycznego, ustalonego na podstawie opinii biegłego w zakresie wymagającym wiedzy medycznej, należy do Sądu, a nie do biegłych;

- art. 328 § 2 w związku z art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie wszystkich zarzutów apelacji i ograniczenie uzasadnienia niemalże wyłącznie do stwierdzenia, że porównanie do poprzedniego stanu zdrowia odwołującej nie jest konieczne i jest zbędne dla ustalenia stanu faktycznego, co w konsekwencji właściwie uniemożliwia polemikę z zaskarżonym orzeczeniem.

- art. 244 § 1 k.p.c. przez jego niezastosowanie i nieuwzględnienie, że decyzja ZUS z dnia 4 stycznia 2012 r. stanowi dowód tego, że odwołująca jest całkowicie niezdolna do pracy, co wobec nieustalenia przez biegłego poprawy stanu zdrowia odwołującej, winno skutkować przyznaniem odwołującej prawa do renty.

Mając na uwadze powyższe zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...].

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona, jednak nie wszystkie jej zarzuty są trafne. Za wadliwe zrehabilitowane należy uznać zarzuty naruszenia art. 278 § 1 k.p.c. i art. 244 § 1 k.p.c., bowiem odnoszą się one do postępowania przed sądem

pierwszej instancji, a skarga kasacyjna przysługuje od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji (art. 398¹ k.p.c.). Stąd prawidłowe powołanie wskazanych wyżej przepisów kodeksu postępowania cywilnego powinno być powiązane z art. 391 § 1 k.p.c., który to odnosi się do postępowania przed sądem drugiej instancji.

Nie można jednak zapomnieć, że rozstrzygnięcie zagadnienia dotyczącego przywrócenia prawa do renty socjalnej wymaga zasadniczo wiedzy specjalistycznej, skoro centralną kwestią pozostaje całkowita niezdolność do pracy. W judykaturze akcentuje się konieczność zasięgnięcia w sporach o rentę z tytułu niezdolności do pracy opinii biegłych lekarzy właściwych specjalności do oceny stanu zdrowia ubezpieczonych z punktu widzenia możliwości wykonywania zatrudnienia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2007 r., I UK 304/06, LEX nr 898844; z dnia 8 maja 2008 r., I UK 356/07, OSNP 2009 nr 17 - 18, poz. 234; z dnia 5 czerwca 2008 r., III UK 9/08, LEX nr 494139; z dnia 3 września 2009 r., III UK 30/09, LEX nr 537018; z dnia 15 września 2009 r., II UK 1/09, LEX nr 574538; z dnia 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; z dnia 12 stycznia 2010 r., I UK 204/09, LEX nr 577813). Wynikające z powołanego przepisu ograniczenie samodzielności sądu w zakresie dokonywania ustaleń wymagających wiadomości specjalnych obejmuje w sprawie o rentę socjalną ocenę etiologii, momentu powstania, aktualnego stopnia nasilenia diagnozowanych schorzeń, ich wzajemnych powiązań i wpływu na możliwość świadczenia pracy zarobkowej. Sąd nie ma kompetencji do samodzielnego ustalania, czy równoczesne występowanie u danej osoby licznych dolegliwości zdrowotnych powoduje całkowitą niezdolność do pracy z tej tylko przyczyny, że jego zdaniem, charakter i zaawansowanie poszczególnych schorzeń nie daje podstaw do przyjęcia tej postaci niezdolności do pracy. Do kompleksowej analizy stanu zdrowia strony niezbędne jest zasięgnięcie opinii biegłego (biegłych), co także jednoznacznie ujmuje judykatura (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2017 r., I UK 172/16, LEX nr 2310114).

W myśl art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18 roku życia (pkt 1); w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia (pkt 2); w trakcie

studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej (pkt 3). Stosownie do art. 5 tej ustawy, ustalenie całkowitej niezdolności do pracy następuje na zasadach i w trybie określonym w ustawie emerytalnej. Zgodnie z art. 15 ustawy o rencie socjalnej, w sprawach w ustawie tej nieuregulowanych stosuje się, między innymi, art. 12 i art. 13 ustawy emerytalnej.

Dokonując analizy pojęcia „całkowita niezdolność do pracy” należy brać pod uwagę zarówno kryterium biologiczne (stan organizmu dotkniętego schorzeniami naruszającymi jego sprawność w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do jakiegokolwiek pracy), jak i ekonomiczne (całkowita utrata zdolności do zarabkowania wykonywaniem jakiegokolwiek pracy). Osobą całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 12 ust. 2 ustawy emerytalnej jest więc osoba, która spełniła obydwa te kryteria, a więc jest dotknięta upośledzeniem zarówno biologicznym, jak i ekonomicznym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2004 r., I UK 28/04, LEX nr 979161). W orzecznictwie przyjmuje się również, że decydującą dla stwierdzenia niezdolności do pracy jest utrata możliwości wykonywania pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu przy braku rokowania odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Gdy więc biologiczny stan kalectwa lub choroba, nie powodują naruszenia sprawności organizmu w stopniu mającym wpływ na zdolność do pracy dotychczas wykonywanej lub innej mieszczącej się w ramach posiadanych lub możliwych do uzyskania kwalifikacji, to brak prawa do tego świadczenia. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 sierpnia 2003 r., II UK 11/03, LEX nr 585793; z dnia 5 lipca 2005 r., I UK 222/04, LEX nr 989232).

Zamykając ten wątek, nie ma podstaw do przyznania renty socjalnej osobie, która z medycznego punktu widzenia nie jest całkowicie niezdolna do pracy, choćby nie miała możliwości jej podjęcia z innych przyczyn (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2006 r., II UK 98/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 77).

Prawdą jest, że w myśl art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS całkowita niezdolność do pracy polega na utracie zdolności do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Od wskazanej wyżej zasady przewidziany został wyjątek. Zgodnie bowiem z art. 13 ust. 4 tejże ustawy, zachowanie zdolności do pracy w warunkach określonych w przepisach o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz

zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (zob. ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1216) nie stanowi przeszkody do orzeczenia całkowitej niezdolności do pracy. Oznacza to, że możliwość uznania całkowitej niezdolności do pracy jest wykluczona przy zachowaniu choćby ograniczonej zdolności do pracy, ale w tzw. normalnych (otwartych) warunkach pracy. Konieczność odniesienia się do normalnych (typowych) warunków pracy można uznać za pogląd utrwalony w piśmiennictwie (por. T. Bińczycka-Majewska, Wokół projektu zmian prawa rentowego, PiZS 1995, nr 5, s. 3; W. Koczur, Orzekanie o niezdolności do pracy dla celów rentowych (w:) B.M. Ćwiertniak (red.), Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia, Opole 1998, s. 385; H. Pławucka, Niezdolność do pracy w przepisach prawa emerytalno-rentowego, PiZS 1998, nr 1, s. 4). Przesłanka niezdolności do jakiegokolwiek pracy odnosi się do każdego zatrudnienia w innych warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach pracy odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2000 r., II UKN 134/00, OSNAPiUS 2002 nr 15, poz. 369; z dnia 3 kwietnia 2003 r., II UK 206/02, M.P.Pr. – wkł. 2004 nr 3, poz. 13; z dnia 7 października 2003 r., II UK 79/03, OSNP 2004 nr 13, poz. 234; z dnia 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; z dnia 4 lipca 2013 r., II UK 403/12, LEX nr 1350309).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że pojęcia „całkowita niezdolność do pracy” i „naruszenie sprawności organizmu” w rozumieniu art. 4 ustawy o rencie socjalnej nie są tożsame i stany te mogą powstać w różnych momentach. Całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, może powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1 tej ustawy, ale dla nabycia prawa do renty socjalnej istotne jest, aby przyczyna naruszenia sprawności organizmu powodująca całkowitą niezdolność do pracy powstała nie później niż w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2014 r., II UK 36/14, LEX nr 1548261). Przyjmuje się również, że przesłanka niezdolności do jakiegokolwiek pracy w rozumieniu art. 12 ust. 2 w związku z art. 13 ust. 4 ustawy emerytalnej nie oznacza niezdolności do wszelkiej pracy, ale odnosi się do każdego zatrudnienia w innych

warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach pracy odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu.

W ostatecznym rozrachunku w toku postępowania dowodowego konieczne staje się odniesienie do normalnych (typowych) warunków pracy i przez ich pryzmat ocenienie, na ile dana osoba z określonym schorzeniem (schorzeniami) jest w stanie podjąć zatrudnienie i wykonywać pracę w warunkach niedostosowanych do jej potrzeb (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 grudnia 2000 r., II UKN 134/00, OSNAPiUS 2000 nr 15, poz. 369; z dnia 7 października 2003 r., II UK 79/03, OSNP 2004 nr 13, poz. 234; z dnia 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; z dnia 4 lipca 2013 r., II UK 403/12, LEX nr 1350309; z dnia 19 marca 2014 r., I UK 434/13, LEX nr 1446443). W orzecznictwie wskazuje się także, że art. 13 ust. 4 ustawy emerytalnej wyraża odrębność instytucji i celów ustawy dotyczącej rehabilitacji oraz ustawy emerytalnej (ustawy o rencie socjalnej). Ta odrębność oznacza, że ocena przesłanek niezdolności do pracy nie jest uzależniona od przesłanek niepełnosprawności, uzasadniającej objęcie danej osoby specjalną ochroną prawa socjalnego z zakresu rehabilitacji i zatrudnienia w szczególnych (chronionych) warunkach, gdyż są to odrębne kategorie pojęć (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 grudnia 2004 r., II UK 68/04, LEX nr 979180 oraz z dnia 17 lutego 2009 r., I UK 233/08, LEX nr 736713). W konsekwencji, niemożność wykonywania pracy spowodowana innymi przyczynami niż naruszenie sprawności organizmu w stopniu powodującym niezdolność do zarobkowania nie stanowi o niezdolności do pracy w rozumieniu art. 12 ustawy emerytalnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2014 r., II UK 36/14, LEX nr 1548261 i powołane w nim orzeczenia).

Przenosząc powyższe standardy na grunt przedmiotowej sprawy, należy odnieść się do wniosków końcowych, jakie wynikają z treści zaskarżonego wyroku. Zasadniczo negatywne wnioskowanie w odniesieniu do ubezpieczonej wynika z treści opinii biegłego lekarza chirurga – ortopedy (k-54-55). W jego ocenie, skarżąca może wykonywać pracę w warunkach pracy chronionej, bez dźwigania ciężarów i pracy w pozycji wymuszonej. Tymczasem stosowna ocena winna być dokonana pod kątem powszechnego rynku pracy, co samo w sobie uzasadnia już kasacyjny zarzut naruszenia prawa materialnego, to jest art. 15 ustawy o rencie

socjalnej w związku z art. 12 ust. 2 ustawy emerytalnej. Nie można też pominąć, że opinia lekarska, zlecona przez Sąd odwoławczy, pozostaje w kolizji z opinią lekarza R. W. Jego zdaniem, ubezpieczona z uwagi na stwierdzone schorzenia może wykonywać pracę w obrębie wyuczonego zawodu (technik hotelarstwa), co oznacza, że jest zdolna do pracy w zakresie posiadanych kwalifikacji, a nie tylko w ramach zatrudnienia w warunkach pracy chronionej. Przy tej okazji powraca kwestia oceny sposobu procedowania w przedmiotowej sprawie. Zdaniem skarżącego, opinie biegłych nie odpowiadają na pytania postawione przez rozstrzygające sądy, zwłaszcza przez Sąd Okręgowy, gdyż nie udzielono odpowiedzi na zagadnienie, czy nastąpiła istotna poprawa stanu zdrowia ubezpieczonej, a jeżeli tak to na czym ona polega. W tej mierze należy wyjaśnić, że centrum zainteresowania skierowane jest na problemy orzecznicze, a mianowicie, czy ubezpieczony jest całkowicie niezdolny do pracy. Poszerzenie procedowania o stan zdrowia ma walor drugoplanowy. Opiniowanie osób ubiegających się o prawo do renty socjalnej nie konkuruje z procedurą w ramach podstawowej opieki medycznej. Celem postawionym biegłym nie jest leczenie danej osoby, lecz jej diagnoza w perspektywie rentowej. Zatem biegli nie modyfikują sposobu leczenia, przez zmianę leków, ich dawek, wprowadzenia alternatywnych zabiegów. Zresztą brak poprawy stanu zdrowia, nawet wskazany wprost przez biegłych, nie oznacza zachowania prawa do renty, jeżeli równocześnie opinia wyjaśnia proces adaptacji organizmu do określonych dysfunkcji, w takim zakresie, który przywraca określoną zdolność do wykonywania pracy, nawet w ograniczonym zakresie. Do tego może nabierać znaczenia zagadnienie nowo uzyskanych kwalifikacji, przekwalifikowania. Stąd, argumenty skargi eksponujące ten wątek, nie dyskwalifikują zaskarżonego orzeczenia same w sobie.

Niemniej, mając na uwadze całokształt podniesionych wątpliwości, zaskarżony wyrok podlega uchyleniu w myśl art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach procesu orzeczono w myśl art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.